

ข้อคิดจากการแปลวรรณกรรมเรื่อง*คัสซันดรา* ของคริสตา โวล์ฟ

Thoughts on Literary Translation of *Kassandra*

by Christa Wolf

มธุรส ศรีนวัตน์*

Maturot Sinavarat

ข้าพเจ้าไม่ใช่นักแปลอาชีพ หากจะเจียดเวลาและบางบั้นแปลวรรณกรรมกับเขาบ้าง ก็ต่อเมื่องานชิ้นนั้นมีเสน่ห์เย้ายวนจนอดใจไม่ได้ บทประพันธ์เรื่อง*คัสซันดรา*ของคริสตา โวล์ฟมีเสน่ห์ที่ว่านี้ เป็นเสน่ห์ที่ผูกใจข้าพเจ้ามาตั้งแต่ได้อ่านครั้งแรกเมื่อพ.ศ.2526 ตลอดช่วงเวลายี่สิบแปดปีได้อ่านซ้ำแล้วซ้ำเล่าด้วยความตั้งใจ อ่านครั้งใดก็จะได้ข้อคิดใหม่ๆหรือไม่ก็เกิดความเข้าใจมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในแง่ตีความสำนวนหรือในแง่เข้าใจตัวละคร แม้กระนั้นก็ยังลังเลไม่กล้าลงมือแปลเพราะตระหนักดีว่า ตนเองยังขาดแคลนคำในภาษาไทย ต่อมาเมื่อเกิดน้ำท่วมกรุงเทพฯ พ.ศ. 2554 ข้าพเจ้าต้องประสบปัญหาหลายด้าน ได้ซาบซึ้งความหมายของคำศัพท์เกี่ยวกับความวิตกกฤตทุกซั่วนั้นทั้งหลาย จึงตัดสินใจลงมือแปล *คัสซันดรา* ระหว่างหกสัปดาห์นั้น

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

คัสซันดรา

บทประพันธ์ที่ได้รับการแปลออกเป็นภาษาต่าง ๆ มากกว่า 30 ภาษาเรื่องนี้กล่าวถึงสงครามกรุงทรอย ต้นเหตุของสงคราม เหยื่อของสงคราม การกดขี่ทางเพศ การแก้แค้น การหลอกลวงประชาชน ฆาตกรรม และความตาย ผู้ประพันธ์ต้องการชี้ให้เห็นว่า อารยธรรมที่มีการปกครองโดยผู้ชายเป็นใหญ่ (patriarchy) นำผู้คนไม่ว่าหญิงหรือชายไปสู่ความหายนะได้อย่างไร ขณะเดียวกัน บทประพันธ์เรื่องนี้ก็ให้ความหวังแก่ผู้อ่าน เพราะเรื่องเล่าต่างๆ ซึ่งเป็นเสมือนพยานหลักฐานแห่งอดีตย่อมอยู่ในความทรงจำของชนรุ่นหลังแม้ผู้เล่าจะจากไปแล้ว ในเรื่องนี้ตัวละครเอก คือ คัสซันดรา รู้ตัวว่ากำลังจะถูกศัตรูประหาร จึงเล่าประวัติชีวิตของตนเองเพื่อวิเคราะห์ข้อผิดพลาดของตนเองและคนรอบข้าง และเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับชนรุ่นหลัง นอกจากนี้เธอยังเล่าถึงสังคมทางเลือกที่ดีกว่าและควรถือเป็นแบบอย่าง สังคมที่มีการปกครองโดยผู้หญิงเป็นใหญ่ (matriarchy) ไม่มีการใช้กำลัง ไม่ฟุ่มเฟือยและอยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติ

คริสตา โวลฟ์ ใช้สงครามกรุงทรอยเป็นโครงเรื่อง แต่เธอได้ตัดเติมเสริมต่อและเปลี่ยนแปลงรายละเอียดในจุดต่างๆ หลายจุด เพื่อจะสร้างเรื่องราวสนับสนุนความคิดของตนที่ว่า สังคมที่มีระบอบการปกครองโดยผู้ชายเป็นใหญ่จะต้องผจญกับการแตกแยก เพราะผู้ชายมีธรรมชาติที่ก้าวร้าว ดุดัน เด็ดขาด ชอบใช้กำลัง การต่อสู้และสงครามในการแก้ปัญหา คริสตา โวลฟ์ เสนอว่า สังคมที่ผู้หญิงเป็นผู้ปกครอง สังคมที่ผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมผู้ชายมีโอกาสรุ่งเรืองสงบสุขมากกว่า

เพราะผู้หญิงมีธรรมชาติที่นุ่มนวล ชอบการประนีประนอมและรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจใจ เรา *คัสซันดรา* เล่าเรื่องสงครามกรุงทรอยจากมุมมองของผู้หญิง ตัวละครสำคัญที่เป็นฝ่ายธรรมะส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง และแม้จะเป็นชายก็เป็นผู้ชายที่มีธรรมชาติอ่อนโยนอย่างผู้หญิง ส่วนตัวละครที่ดำนานดั้งเดิมเรียกว่าวีรบุรุษกลายเป็นฝ่ายอธรรมในบทประพันธ์ของคริสตา โวล์ฟ

คริสตา โวล์ฟไม่ได้เน้นวีรกรรมของผู้ใด เธอสนใจผู้แพ้และเหยื่อของสงครามมากกว่า เธอเห็นว่าที่จริงแล้วสงครามกรุงทรอยและความพินาศทั้งปวงอาจเกิดขึ้นได้ในสังคมปัจจุบัน – ทุกที่และทุกเวลา เธอเลือกกลวิธีการประพันธ์ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบันอย่างเด่นชัด โดยให้มีผู้เล่าที่ไม่บ่งนามมาเกริ่นและปิดท้ายเรื่องราวของคัสซันดรา *คัสซันดรา* จึงมีเนื้อหาแตกต่างจากมหากาพย์ในวรรณคดีกรีกโบราณเรื่อง Iliad ของโฮเมอร์ ซึ่งเป็นบทกวีแสดงความชื่นชมวีรบุรุษกรีกทั้งหลาย

บทประพันธ์เรื่อง *คัสซันดรา* มีเนื้อเรื่องย่อว่า คัสซันดราเจ้าหญิงแห่งกรุงทรอยที่แพ้สงครามกับพวกกรีก ตกเป็นเชลยของอกาเมมนอนเจ้าครองนครมิเคน เธอรู้ว่ากำลังจะถูกประหารในอีกสองสามชั่วโมงข้างหน้า ความกลัวทำให้สมองของเธอวุ่นด้วยความคิดและความทรงจำนับไม่ถ้วน เธอพยายามสงบสติลำดับเหตุการณ์และความคิด โดยเริ่มจากคำถามที่ว่า ทำไมเธอจึงต้องการเป็นนักพยากรณ์อนาคต เมื่อนึกถึงสงครามกรุงทรอยซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่มีบทบาทมากที่สุดในชีวิตของเธอ ความคิดก็เริ่มเป็นระเบียบขึ้น เธอนึกถึงเหตุการณ์และบุคคลที่เป็นต้นเหตุของสงคราม ใคร่ครวญถึงความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นในตัวผู้คนรอบ

ข้าง ทั้งผู้ที่เธอรักและผู้ที่เธอไม่ชอบหน้าหรือดูหมิ่น รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงในตัวของเธอเองด้วย เมื่อถึงเวลาประหาร คัสซันดราสามารถเดินไปสู่ความตายได้อย่างสงบ

ทฤษฎีการแปลที่ใช้

ในการแปลเรื่อง*คัสซันดรา* ข้าพเจ้าใช้ทฤษฎีการแปลแบบยึดความหมายตามสถาบัน ESIT (École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs) สถาบันการแปลและล่ามแห่งมหาวิทยาลัยปารีส 3 ซึ่งเป็นสถาบันการแปลที่ได้รับการยอมรับในวงการแปลทั่วยุโรปกลางและยุโรปตะวันตก ทฤษฎีการแปลแบบยึดความหมายคำนึงถึงผู้อ่านเป็นสำคัญ วัตถุประสงค์ต้องมีโครงสร้างถูกหลักไวยากรณ์ของภาษาที่ใช้แปล ไม่ใช่โครงสร้างของภาษาต้นฉบับ ผู้แปลจับใจความแล้วแปลให้ครบความ ไม่ใช่แปลคำต่อคำ รักษาบริบททางวัฒนธรรมของต้นฉบับ พร้อมกับนึกถึงบริบททางวัฒนธรรมของผู้อ่านด้วย นอกจากนี้ภาษาและสำนวนแปลควรเป็นธรรมชาติที่สุดทั้งด้านการเลือกคำและลีลาภาษา เพื่อให้บทแปลก่อผลกระทบทางอารมณ์ต่อผู้อ่านดุจเดียวกับต้นฉบับ

ขั้นตอนการทำงานแปลตามทฤษฎีดังกล่าวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- การทำความเข้าใจต้นฉบับ
- การแปล
- การตรวจสอบและแก้ไขโดยผู้แปล
- การตรวจสอบและแก้ไขโดยผู้เชี่ยวชาญ

การเตรียมตัวแปล

นิยายเรื่องนี้เป็นกระแสดความคิดของคัสซันดราภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง ก่อนถูกประหาร คริสตา โวลฟ์ใช้กลวิธีการประพันธ์ที่เรียกว่า stream of consciousness นั่นคือ สมองนึกถึงเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นโยงไปหาอีกเรื่องหนึ่ง ไม่มีการเรียงลำดับขั้นตอนก่อนหลังตามเวลาที่เกิดขึ้นจริง สุดแท้แต่จิตใต้สำนึกจะพาไป

ข้าพเจ้าเริ่มต้นงานแปลด้วยการอ่านต้นฉบับหลายๆครั้ง ซึ่งช่วยให้ได้รับ อรรถรสลึกซึ้งขึ้น และเข้าถึงลีลาของผู้ประพันธ์ยิ่งขึ้น เมื่อจับลีลาของคริสตา โวลฟ์ และน้ำเสียงของคัสซันดราซึ่งเป็นตัวละครเอกได้แล้ว ข้าพเจ้าก็ตัดสินใจว่าจะไม่ใช่ คำราชาศัพท์ แม้ว่าตัวละครส่วนใหญ่เป็นชนชั้นปกครองระดับเจ้าผู้ครองนคร ที่ผู้คนเรียกขานว่าพระราชา พระราชินี เจ้าชายและเจ้าหญิง เพราะข้าพเจ้าคิดว่าในเวลาที่คนเรารู้ตัวว่ากำลังจะต้องตาย จิตถูกครอบงำด้วยความกลัวตาย ความห่วงหาอาวรณคนที่ตนรัก ความโศกเศร้าที่ต้องสูญเสียครอบครัว ญาติมิตรและบ้านเกิดเมืองนอน ในเวลานั้นและในสภาพจิตดังกล่าว สมองคงไม่มีแรงเรียงร้อยถ้อยคำด้วยราชาศัพท์ โดยเฉพาะสมองของเจ้าหญิงคัสซันดราผู้พยายามปลดแอกตนเองจากขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เธอถือว่าเป็นเครื่องพันธนาการตลอดช่วงสุดท้ายในชีวิตอันสั้นของเธอ

ลำดับต่อไปของการเตรียมตัวแปลเป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเชิงวัฒนธรรมของกรีกโบราณ เพราะการแปลไม่เป็นเพียงการถ่ายทอดความหมายจากภาษาของต้นฉบับไปสู่อีกภาษาหนึ่งเท่านั้น แต่ยังเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม

รูปแบบหนึ่งด้วย ผู้แปลต้องรอบรู้วัฒนธรรมของต้นฉบับ เพื่อถ่ายทอดให้ผู้อ่านงานแปลซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่างออกไปได้เข้าใจซาบซึ้ง ได้รรถรสในการอ่าน การเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมสำคัญเท่ากับการรู้ภาษาทั้งสองอย่างถ่องแท้ ข้อมูลเชิงวัฒนธรรมในวรรณกรรมที่ตนแปลจะช่วยให้ผู้แปลตีความและถ่ายทอดความหมายได้แม่นยำขึ้น

การเลือกคำสรรพนามในภาษาไทย

ผู้แปลต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนว่าตัวละครทุกตัวมีความสัมพันธ์กันอย่างไร เพื่อจะได้เลือกคำสรรพนามในภาษาไทยให้ถูกต้อง ข้าพเจ้าสืบค้นเทพปกรณัมกรีก ว่าราชีนีของกรุงทรอยมีบุตรชายหญิงกี่คน เรียงพี่เรียงน้องกันอย่างไร เนื่องจากคำว่า Bruder และ Schwester ของภาษาเยอรมันเหมือนกับคำว่า brother และ sister ของภาษาอังกฤษ คือ หมายถึงพี่/น้องผู้ชาย และพี่/น้องผู้หญิงตามลำดับ ถ้าผู้แปลไม่ขยันค้นคว้า เรียกตัวละครที่เป็นพี่ว่าน้อง ก็จะเป็นความผิดพลาดที่ไม่น่าให้อภัย

การถอดเสียงชื่อตัวละครและสถานที่

เรื่อง*คัลซันดรา*เขียนด้วยภาษาเยอรมัน แต่ตัวละครเป็นชาวกรีก ข้าพเจ้าเลือกการถอดเสียงแบบภาษากรีก แต่ได้คงชื่อที่คนไทยคุ้นเคยตามการออกเสียงแบบภาษาอังกฤษเอาไว้ ได้แก่ เฮคเตอร์ เฮเลน เปรียม และทรอย ซึ่งในภาษากรีกจะเป็นเฮคเตอร์ (Hector) เฮเลเน (Helene) พรียามอส (Priamos) และทรอยา

(Troia) ตามลำดับ เหตุที่เก็บการถอดเสียงแบบภาษาอังกฤษในชื่อทั้งสี่ก็เพื่อช่วยให้ผู้อ่านโล่งใจขึ้น คล้ายกับได้เห็นหน้าคนรู้จักในห้องที่มีคนแปลกหน้ารอบด้าน

การเปลี่ยนแปลงย่อหน้า

เพื่อช่วยให้ผู้อ่านสบายตาขึ้น ข้าพเจ้าได้บังอาจเปลี่ยนแปลงรูปหน้าและย่อหน้าทั้งหมดของต้นฉบับ คริสตา โวล์ฟจงใจเขียนแบบมหากาพย์ของกรีกโบราณ ย่อหน้ามากมายกินเนื้อที่เกินหนึ่งหน้า และไม่ใช่เครื่องหมายคำพูดเลย เมื่อได้อ่านทบทวนต้นฉบับแปลหลังจากแปลเสร็จแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่ แม้แต่ตนเองก็ยั้งคร้านที่จะอ่านข้อความยาวเหยียดเหล่านั้น จึงตัดสินใจเพิ่มย่อหน้าและเติมเครื่องหมายคำพูด เมื่อกระแสดความคิดของคัลซันดราเปลี่ยนแนวหรือเปลี่ยนฉาก บทแปลก็ขึ้นย่อหน้าใหม่ นอกจากนี้ที่ใดเป็นคำพูดได้ตอบระหว่างตัวละคร ข้าพเจ้าก็ใส่เครื่องหมายคำพูด เลือกใช้คำพูดโดยตรง (direct speech) และเติมเครื่องหมายคำพูดต่างๆที่ต้นฉบับใช้รูปคำบอกเล่า (indirect speech) ข้าพเจ้าเขียนจดหมายถึงคริสตา โวล์ฟ เพื่อขอโทษเธอที่ได้บังอาจเปลี่ยนแปลงต้นฉบับถึงปานนั้น แต่น่าเสียดายยิ่งนักที่เธอเสียชีวิตไปเสียก่อน (ธันวาคม พ.ศ. 2554)

การเลือกระดับภาษาและรูปประโยค

ภาษาที่ใช้ในเรื่องนี้มีหลายรูปแบบ ทั้งภาษาที่สละสลวยอย่างบทกวีและภาษาพูด ทั้งประโยคที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์และประโยคครึ่งๆกลางๆ สื่อความไม่สมบูรณ์ หรือไม่ก็ประโยคที่มีข้อความอื่นแทรกอยู่ตรงกลางเหมือนข้อความในวงเล็บสลับกันไปมา พอจะแยกได้ดังนี้

1. ประโยคยาวแบบภาษาเก่า เนื่องจากคัสซันดราเป็นเรื่องอิงตำนานปรัมปรา ผู้ประพันธ์จึงใช้ภาษาเก่าทำนองมหากาพย์ของกรีกโบราณ ใช้รูปประโยคยาวและสลับซับซ้อนกว่าภาษาที่ใช้กันในปัจจุบัน คล้ายกับ“ยาขอบ”ของไทยที่เขียน“ผู้ชนะสิบทิศ”ด้วยภาษาที่เลียนพงศาวดารเก่าๆ เช่น

“ช่างช้าเหลือเกินกว่าฉันจะเข้าใจว่า คนเรานั้นไม่รู้จักการมีชีวิตให้เป็นสุข ช่างช้าเหลือเกินกว่าจะเข้าใจว่าข้อนี้แหละคือความทุกข์ขมขื่นและเป็นอันตรายถึงตายได้” (น. 23)

2. ภาษาพูด คริสตา โวลฟ์ใช้คำ สำนวนหรือรูปประโยคแบบภาษาพูดในปัจจุบันเป็นบางครั้ง ทำให้กระแสดความคิดของตัวละครเอกฟังดูเป็นธรรมชาติ เช่น

“เออะ เออะ เออะ ตอนนี้จะพูดกับตัวเองเกี่ยวกับโพลิกซินาเสียที” (น. 117)

“ยายออยโนนีตัวมาร” (น. 80)

3. ประโยคที่ไม่สมบูรณ์ คัสซันดรารู้ว่าจะมีลมหายใจอยู่อีกเพียงสองสามชั่วโมง เธอต้องการรีบทำความเข้าใจตนเองและบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตของเธอ ตอนแรกความคิดฟุ้งฟุ้งออกมาอย่างขาดระเบียบ ความคิดหนึ่งโยงไปยังอีกความคิดหนึ่ง ขาดลำดับขั้นตอนก่อนหลังตามเวลาที่เกิดขึ้นจริง คำหรือชื่อหนึ่งสะกิดให้กระแสดความคิดพุ่งไปทางหนึ่ง คำหรือชื่อต่อไปชักกระแสดความคิดไปอีกทางหนึ่ง ขณะเดียวกันจิตใจของคัสซันดราก็ไร้ความสงบ ใจหนึ่งเต้นระทึกนึกถึง

ความตายที่ศึบคลานใกล้เข้ามาทุกที อีกใจหนึ่งหวังว่าสมองจะรื้อค้นเหตุการณ์ต่าง ๆ จากความทรงจำออกมาได้ไม่ครบถ้วน เกรงว่าตนจะต้องตายก่อนที่จะเข้าใจตนเองและโลกรอบข้างอย่างแจ่มแจ้ง คริสตา โวล์ฟสะท้อนสภาพจิตใจของคัสชันดราในยามนี้ด้วยประโยคที่ขาดวิ่น ไม่เป็นรูปประโยคที่สมบูรณ์ ต่อมาเมื่อคัสชันดราค่อยๆ เข้าใจความเกี่ยวโยงของเหตุการณ์ทั้งหลายในอดีตมากขึ้น ใจของเธอก็สงบลง กระแสความคิดเริ่มต่อเนื่องมีระเบียบ รูปประโยค กระพอนกระพ่นก็ลดลง ตัวอย่างเช่น

“ที่จริงก็น่าหัวเราะ – หากในยามนี้ยังมีเหตุให้หัวเราะอยู่ – ที่ฉันยังคงมีนิสัยชอบพิสูจน์ตัวเอง”(น. 16)

“ฉันอยากรู้จัก (เออ คิดอะไรนะ “อยาก”? “รู้”? “ฉัน”? ถูกแล้ว ใช้คำถูกแล้ว) ฉันอยากรู้จักว่า ความวิตกกังวลเรื่องอะไรที่ซ่อนอยู่ในใจจะทำให้ฉันแบบนั้น ทั้งๆ ที่ตอนนั้นเมืองเรายังสงบสุข พวกเรายังมีความสุขกันดี – ตอนนั้นเราพูดกันอย่างนั้น” (น.32)

“ที่ประชุมกำลังพูดถึงโพลีซีนาไม่ใช่ พูดถึงกรุงทรอย ไม่ใช่ พูดถึงอ้ายสัต์ว็อคิลลีส พวกเขากำลังหารื้อกันว่า จะให้โพลีซีนาล่ออิลลีสเข้ามาในวิหารอพอลโล โดยอ้างว่าเพื่อเข้าพิธีแต่งงานกับเขา หัวของฉันคาดเดาไปต่างๆ นานา แต่งงาน? แต่ว่า – ไม่ต้องห่วง เป็นพิธีหลอกๆ ความจริงแล้ว – “ (น. 152)

ปัญหาที่พบและการแก้ปัญหา

เป็นที่ทราบกันดีในหมู่นักอ่านเยอรมันว่า ภาษาศิลปะของคริสตา โวลฟ์ “ไม่เป็นมิตร” ต่อผู้แปลเลย โดยเฉพาะในเรื่อง*คัลชันดรา* ระหว่างที่แปลข้าพเจ้า สะบักสะบอมกับหลุมพรางทางภาษาที่เธอทำไว้นับไม่ถ้วน ต่อไปข้าพเจ้าจะแสดงให้เห็นวิธีที่ตนเองแก้ปัญหาทางภาษาและลีลาการประพันธ์ของคริสตา โวลฟ์ ซึ่งพอจะแบ่งออกได้ดังนี้

1. การเลือกใช้คำสรรพนาม

การแปลคำสรรพนามเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ เพราะภาษาไทยมีคำสรรพนามมากกว่าภาษาตะวันตกหลายเท่า คำสรรพนามเหล่านี้บ่งว่าผู้พูดเป็นใคร อยู่ในฐานะใดในสังคม กำลังพูดกับใครในฐานะใด มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ผู้พูดต้องการขู่ หรือขอร้องหรือออกคำสั่ง นักแปลต้องเลือกคำสรรพนามให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ไม่ใช่แปลตรงตามพจนานุกรม ตัวอย่างเช่น ในภาษาเยอรมันมีคำสรรพนามบุรุษที่สองทั้งเอกพจน์และพหูพจน์ คือ du (เธอ แก เจ้า) กับSie (คุณ ท่าน) สำหรับเอกพจน์ และ ihr (พวกเธอ พวกแก พวกเจ้า) กับSie (พวกคุณ พวกท่าน) สำหรับพหูพจน์ การเลือกใช้คำใดคำหนึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง กล่าวคือ du และ ihr ใช้เมื่อคู่สนทนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกัน ส่วนสรรพนาม Sie ใช้เมื่อคู่สนทนามีความแตกต่างกันด้านวัย ลำดับชั้นในสังคม หรือตำแหน่งหน้าที่การงาน นอกจากนี้ยังใช้

ในการสนทนาที่เป็นทางการอีกด้วย แต่การแปลคำสรรพนามข้างต้นยังมีข้อควรคำนึงมากไปกว่านั้น ดังจะแสดงให้เห็นในตัวอย่างต่อไปนี้

*Wenn ich mich umdreh, sehe ich Marpessa, die lächelt.
Seit es ernst wird, seh ich sie fast nur noch lächeln. Die Kinder,
Marpessa, werden nicht davonkommen, es sind die meinen.
Du, denk ich , ja. – Ich weiß, sagt sie. – Sie sagt nicht, ob sie
davonkommen will oder nicht. Die Kinder wird man ihr
wegreißen müssen. Vielleicht wird man ihr die Arme brechen
müssen. Nicht weil es meine – weil es Kinder sind. Zuerst bin
ich dran, Marpessa. Gleich nach dem König. Marpessa
antwortet mir: Ich weiß. (p. 19)*

ตอนนี้ถ้าฉันหันไปมองก็จะได้เห็นมาร์เพลซายิ้มทุกครั้ง ตั้งแต่เหตุการณ์เริ่มวิกฤติ ฉันเห็นเธอยิ้มเกือบตลอดเวลา “มาร์เพลซาจ๊ะ เด็กๆ คงจะไม่รอดแน่เพราะเป็นลูกของฉัน ส่วนเธอคงจะรอด”

เธอตอบว่า “ข้าเองก็รู้”

เธอไม่ได้บอกว่า เธออยากจะรอดชีวิตหรือไม่ พวกเขาคงจะต้องกระซอกตัวเล็กๆออกจากอ้อมแขนของเธอ บางทีอาจจะต้องหักแขนของเธอไม่ใช่เพราะเป็นลูกของฉัน แต่เพราะเป็นเด็ก “ฉันโดนก่อน มาร์เพลซา ต่อจากอากาเมมนอน”

เธอตอบว่า “ข้ารู้” (น. 25-26)

ข้อความที่ยกมาเป็นการโต้ตอบระหว่างคัสซันดรา กับมาร์เพสซา ทาสคนสนิทที่สุดของเธอ ข้าพเจ้าให้มาร์เพสซาใช้คำแทนตนเองว่า “ข้า” เมื่อพูดกับคัสซันดรา เพราะมาร์เพสซาหึงในศักดิ์ศรีของตัวเองยิ่งนัก ไม่ยอมอ่อนน้อมแก่คัสซันดราเลย แม้ว่าจะจงรักภักดีต่อคัสซันดราจนถึงนาที่สุดท้าย ส่วนคัสซันดรา ข้าพเจ้าให้ใช้คำแทนตนเองว่า “ฉัน” และเรียกอีกฝ่ายหนึ่งว่า “เธอ” เมื่อพูดกับมาร์เพสซา เพื่อแสดงให้เห็นว่าคัสซันดราเอ็นดูและเกรงใจทาสหญิงของเธอเพียงใด

*....als ich in einer Aufwallung sagte, gewisse Dinge würde ich
ihr nicht vergessen, erwiderte sie trocken: Doch. Du wirst. (p. 83)*

ฉันตอบอย่างอารมณ์เสียว่า “มีสองสามเรื่องระหว่างท่านกับหนูที่หนู
จะไม่มีวันลืมเลย”

เธอตอบหัวเราะว่า “ไม่จริงหรอก แล้วหนูก็จะลืม” (น. 81)

ข้อความข้างต้นเป็นการโต้ตอบระหว่างคัสซันดรา กับอริสปี ผู้เป็นภรรยาของบิดาของอีเนียสชายที่เธอรัก ดันฉบับใช้รูปประโยคบอกเล่า ข้าพเจ้าเปลี่ยนเป็นคำพูดโดยตรง และเติมเครื่องหมายคำพูด เลือกแทนคำสรรพนามบุรุษที่ 2 เอกพจน์ด้วยคำว่า “ท่าน” เพื่อแสดงให้เห็นว่า คัสซันดรา มีความเคารพนับถือผู้ที่เธอกำลังพูดด้วยอย่างยิ่ง

*Und jeder Sänger, der den Ruhm Achills zu singen wagte,
stürbe auf der Stelle unter Qualen. Zwischen der Nachwelt und
dem Vieh ein Abgrund der Verachtung oder des Vergessens.*

Apollon, wenn es dich doch gibt, gewähre dies. Ich hätte nicht umsonst gelebt. (p. 104)

นักขับลำนํ้าทุกคนที่บังอาจร้องเพลงสรรเสริญอัยยอคิลลีส จงตาย
อยู่กับที่อย่างแสนทรมาน ขอให้ม้หุบเหวแห่งความเหี้ยมดุดามหรือหุบเหว
แห่งการลี้มมากันขวางไว้ระหว่างคนรุ่นหลังกับอัยยัตว์ตนนี้ เทพอพอลโล
หากพระองค์มีตัวตนอยู่จริง โปรดบันดาลให้เป็นไปดังนี้เถิด แล้วข้าน้อยจะ
ไม่รู้สีกว่าเสียชาติเกิด (น. 100)

ข้าพเจ้าให้คัสซันดราเรียกเทพอพอลโลว่า “พระองค์” เมื่ออธิษฐานอ่อน
วอนเทพอพอลโล เพื่อแสดงความอ่อนน้อม และใช้คำแทนตนเองว่า “ข้าน้อย” เพื่อ
แสดงความสนิทสนมในฐานะนักบวชที่ถวายตัวต่อองค์เทพแล้ว

Er sah mich lange seltsam an, ich konnte seinen Blick
nicht deuten. Dann sprach er leise, nur für mich verständlich:
Dieses hier würd ich für mein Leben gerne meiner Tochter
schenken. Sie ist nicht mehr. Irgendwie sah sie dir ähnlich.
Nimm du's. – Dann gab er mir den Schmuck und machte sich
sehr schnell davon. (p. 135)

อกาเมมนอนจ้องหน้าฉันอยู่นาน แวตาประหลาด ฉันเดาไม่ออกว่า
เขากำลังคิดอะไร แล้วเสียงของเขาก็เบาลง ได้ยินเฉพาะเขากับฉันเท่านั้น
“ของชิ้นนี้ข้าอยากให้ลูกสาวของข้าเหลือเกิน แต่ลูกหนูตายไปเสียแล้ว ลูกหนู

มีส่วนคล้ายเจ้า ช่วยรับไว้หน่อยเถิด” เขาส่งเครื่องประดับนั้นให้ฉัน แล้วเดิน
ห่างไปโดยเร็ว (น. 127)

ข้าพเจ้าเลือกแทนคำสรรพนามบุรุษที่ 3 เอกพจน์ด้วยคำว่า “ลูกหนู”
เนื่องจากอยากจะแสดงให้เห็นความอาลัยรักและความสำนึกผิดที่อกาเมมนอนมีต่อ
ลูกสาวที่เขาสั่งฆ่าสังเวทเพเจ้าด้วยความขลาด

2. คำกริยาแสดงกาล

หลักไวยากรณ์ไทยไม่มีการผันคำกริยาแสดงอดีตกาลแบบภาษาตะวันตก
ไม่มีกฎว่าจะต้องใช้คำว่า “ได้” หรือ “แล้ว” เสมอไปเพื่อแสดงอดีตกาล หรือ
จะต้องใช้คำว่า “จะ” เพื่อบอกอนาคตกาล เราใช้คำบ่งช่วงเวลา เช่น “ปีก่อน” หรือ
“มะรืนนี้” และผู้อ่านจะรู้กาลได้โดยดูจากบริบท

*Jetzt wußte ich also, warum Kalchas bei den Griechen
war. Nein, Kalchas, sagte ich, um jeden Preis? Das nicht.*

*Heute denk ich anders. Ich war so ruhig. Jetzt ist alles in
mir aufgerührt. (p. 107)*

ฉันเพิ่งแจ่มแจ้งในตอนนั้นเองว่าทำไมคัลคาสจึงไปเข้ากับฝ่ายกรีก
ฉันบอกเขาว่า “ยอมแลกกับทุกอย่างเพียงเพื่อให้ชีวิตรอด ฉันไม่ทำ”

วันนี้ฉันไม่คิดเช่นนั้นแล้ว ตอนนั้นฉันใจสงบ ตอนนี้ทุกส่วนในตัวฉัน
กำลังต่อต้าน (น.102)

In der Zitadelle wird getrunken. Der wüste Lärm, den ich gern überhören wollte, jetzt schwillt er an. So werden, die mich holen, zu allem übrigen auch noch betrunken sein .(p. 107)

ผู้คนในบริเวณวังกำลังกินเหล้ากัน เสียงเอะอะอีกทีกรบกวณฉัน ตอนนี้เสียงดังขึ้นเรื่อยๆ เป็นอันว่าเดี๋ยวคนที่จะมาลากตัวฉันไป ก็จะมาเสีย อีกด้วย (น. 102)

Ich sah Briseis wieder, als wir nach Troias Fall durch das Lager der Griechen getrieben wurden. Ich glaubte, alles Grauen, das ein Mensch sehen kann, hätt ich gesehen. Ich weiß, was ich sage: Alles übertraf der Briseis Gesicht. (p. 109)

ฉันได้เห็นบริเซอัสอีกครั้งหนึ่ง เธอกำลังถูกต้อนผ่านค่ายของกรีกไป ตอนนี้ฉันคิดว่า ตัวเองได้เห็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวมาทุกอย่างแล้ว แต่ก็ยังไม่เท่าใบหน้าของบริเซอัส ฉันรู้ว่าตัวเองกำลังพูดอะไร (น. 104)

Er durchschaute die Leute, vor allem sich selbst, und hatte Spaß daran, nicht Ekel, wie Panthoos. Anchises war, nein: ist ein freier Mensch. Auch über die ihm übel wollen, denkt er unbefangen nach. (p. 119)

ท่านเข้าใจคนอย่างทะลุปรุโปร่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเอง การมองคนออกทำให้ท่านรู้สึกสนุก ไม่ใช่เกร็งเกียจอย่างที่พันธอสรู้สึก ตอนนี้นั้น อังคีเซสเป็น-ไม่เอา ไม่พูดในรูปอดีตกาล - ตอนนี้ท่านก็ยังเป็นอยู่ - คนที่มี

อิสระ ไร้อคติ แม้แต่คนที่หวังร้ายต่อท่าน ท่านก็ยังเก็บไปวิเคราะห์ด้วยใจ
เป็นกลาง (น.113)

Nur, was ich damals nicht begriff und nicht begreifen
wollte: daß manche nicht nur von außen, auch aus sich selbst
heraus zum Opfer vorbereitet waren. Alles in mir stand
dagegen auf. Warum?

Jetzt ist es auf einmal wirklich still. Unendlich dankbar
bin ich für die Stille vor dem Tod. Für diesen Augenblick, der
mich ganz erfüllt, daß ich gar nichts denken muß. (p. 127)

แต่สิ่งหนึ่งที่ตอนนั้นฉันไม่เข้าใจและไม่ต้องการจะเข้าใจคือ คนบาง
คนเตรียมพร้อม ที่จะตกเป็นเหยื่ออย่างหมดหัวใจ ข้อนี้ฉันไม่ยอมเชื่อ
เด็ดขาดในเวลานั้น ทำไมหนอ

ตอนนี้ ทุกอย่างเกิดเจียบกริบในทันทีทันใด ขอขอบพระทัยทวยเทพ
ที่เมตตาให้ฉันได้อยู่ในความสงบก่อนจะตาย ขอขอบพระทัยทวยเทพ
สำหรับขณะจิตที่รู้สึกชุ่มชื่นใจที่ได้อยู่เจียบๆจนไม่ต้องคิดถึงอะไร (น. 120)

Polyxena habe ich verachten müssen, weil ich mich
selber nicht verachten wollte. Das kann nicht sein. Aber ich
weiß: So ist es. (p. 127)

ตอนนั้นฉันจำต้องนึกดูหมิ่นโพลิกซีนาเพราะไม่อยากจะเหยียดหยามตัวเอง ไม่น่าเป็นไปได้ แต่ตอนนั้นฉันรู้ว่ามันเป็นเช่นนั้นจริงๆ (น. 120)

3. การเปลี่ยนรูปประโยคเพื่อรักษาความหมาย

โครงสร้างประโยคของภาษาเยอรมันต่างจากโครงสร้างประโยคของภาษาไทยโดยสิ้นเชิง ข้าพเจ้าต้องทิ้งโครงสร้างประโยคของต้นฉบับ แทนอนุประโยคในภาษาเยอรมันด้วยประโยคเดียว หรือเอกรรณประโยคในภาษาไทย และส่วนใหญ่ใช้วิธีจับใจความ แล้วแปลให้ครบความ กล่าวคือ **ให้ความสำคัญแก่ใจความมากกว่าความหมายตามตัวอักษร**

Doch neulich nachts, auf der Überfahrt, als aus jeder Himmelsrichtung die Wetter unser Schiff zu zerschmettern drohten; niemand sich hielt, der nicht festgezurrt war; als ich Marpessa traf, wie sie heimlich die Knoten löste, die sie und die Zwillinge aneinander und an den Mastbaum fesselten; als ich, an längerer Leine hängend als die anderen Verschleppten, bedenkenlos, gedankenlos mich auf sie warf; sie also hinderte, ihr und meiner Kinder Leben den gleichgültigen Elementen zu lassen, und sie statt dessen wahnwitzigen Menschen überantwortete; als ich, vor ihrem Blick zurückweichend, wieder auf meinem Platz neben dem wimmernden, speienden Agamemnon hockte – da mußte ich mich fragen, aus was für

dauerhaftem Stoff die Stricke sind, die uns ans Leben binden.

(p. 7-8)

เนื้อความที่แปลโดยรักษารูปประโยคเดิมจะเป็นดังนี้

แต่ตอนเด็กเมื่อเรีวๆนี้เอง ตอนพวกเราอยู่ในเรือ พายุกระหน่ำมาจากทุกทิศทุกทาง จนไม่มีใครยืนติดถ้าไม่ผูกตัวเองไว้กับอะไรสักอย่าง ฉันเองถูกมัดไว้เหมือนเชลยอื่นๆ แต่เชือกของฉันยาวกว่าของคนอื่น ตอนที่ฉันเห็นมาร์เฟลซาแอบแก้ปมเชือกที่ผูกเธอกับลูกแฝดไว้กับเสาต้นหนึ่ง ตอนที่ฉันกระโจนเข้าซัดขวางเธอ ไม่ให้เธอพลีชีวิตของตัวเองกับลูกๆของฉัน สิ่งเวทย์เทพเจ้าทั้งปวงที่ไม่ใส่ใจต่อชีวิตใดๆเลย นั่นคือ ตอนที่ฉันทำให้มาร์เฟลซาต้องรักษาชีวิตไว้เพื่อมอบให้แก่คนเสียสติพวกนั้น ตอนที่เธอจ้องฉันเขม็ง จนฉันต้องถอยกลับมานั่งข้างๆอกาเมมนอน ที่กำลังเอาแต่ร้องไห้คร่ำครวญกับอาเจียนสลั่กันไป ตอนนั้นฉันต้องถามตัวเองว่า อะไรหนอที่ผูกมัดเราไว้กับชีวิต

สำนวนแปลที่เรียบเรียงแล้วเป็นดังนี้

แต่เมื่อเรีวๆนี้เองฉันเกิดสงสัยขึ้นมาว่า อะไรหนอที่ผูกมัดเราไว้กับชีวิต ตอนนั้นเด็กแล้ว พวกเราอยู่ในเรือ พายุกระหน่ำมาจากทุกทิศทุกทาง จนไม่มีใครยืนติดถ้าไม่ผูกตัวเองไว้กับอะไรสักอย่าง ฉันเองถูกมัดไว้เหมือนเชลยอื่นๆ แต่เชือกของฉันยาวกว่าของคนอื่น ตอนนั้นฉันเห็นมาร์เฟลซาแอบแก้ปมเชือกที่ผูกเธอกับลูกแฝดไว้กับเสาต้นหนึ่ง ฉันกระโจนเข้าซัดขวางเธอ ไม่ให้เธอพลีชีวิตของตัวเองกับลูกๆของฉัน สิ่งเวทย์เทพเจ้าทั้งปวงที่ไม่ใส่ใจ

ใจต่อชีวิตใดๆเลย ฉันทำให้มาร์เฟลซาต้องรักษาชีวิตไว้เพื่อมอบให้แก่คนเสีย
สติพวกนั้น เธอจึงฉันทิ้งมันฉันต้องถอยกลับมานั่งข้างๆอกาเมนนอน ที่
กำลังเอาแต่ร้องไห้คร่ำครวญกับอาเจียนสลับกันไป ตอนนั้นฉันต้องถาม
ตัวเองว่า อะไรหนอที่ผูกมัดเราไว้กับชีวิต (น. 15)

จะเห็นได้ว่าต้นฉบับภาษาเยอรมันมีเพียงประโยคเดียว แต่เป็นประโยคที่ยาวและสลับซับซ้อน ข้าพเจ้าใช้วิธีขยายข้อความออกเป็นประโยคสั้นๆสลับประโยคเพื่อให้เป็นภาษาไทยที่รื่นหูขึ้น และเข้าใจง่ายขึ้น โดยที่ประโยคแรกซ้ำกับประโยคที่สลับ เพราะต้องการเน้นความตามที่ถูกประพันธ์จงใจวางข้อความนี้ไว้ท้ายประโยค

...Ich will die Bewußtheit nicht verlieren, bis zuletzt.

Als unsere – Dummheit! ihre Schiffe bei Windstille und spiegelglatttem Wasser in der Bucht von Nauplion angelegt hatten und die Sonne, prall und schwer von Blut, hinter dem Bergzug versank; als meine Troerinnen, so als wären sie erst jetzt, beim Betreten des fremden Landes, wirklich in Gefangenschaft gekommen, Trost in trostlosem Weinen suchten; in den Tagen danach, auf dem staubigen, heißen, mühevollen Weg durch die Festung Tiryns und den schmutzigen Flecken Argos, empfangen und begleitet von den Schmähreden der zusammenlaufenden Greise und Frauen; besonders aber auf der letzten ansteigenden Strecke durch dürres Land, über welchem

unheilvoll, aber immer noch weit entfernt dieser schreckliche Steinhauften auftauchte, Mykenae, die Burg, unser Ziel; als sogar Marpessa aufstöhnte; als, merkwürdig genug, der König selbst, der unentschlossene Agamemnon, anstatt zur Eile zu treiben, eine Rast nach der anderen anordnete und sich jedesmal schweigend, Wein trinkend und mir Wein anbietend, in den Schatten eines Olivenbaumes zu mir setzte, woran niemand aus seinem Gefolge Anstoß nahm (Olive, zärtlichste Baum...); als mein Herz, das ich lange nicht mehr gespürt hatte, von Station zu Station kleiner, fester, härter wurde, ein schmerzender Stein, dem ich nichts mehr abpressen konnte: da war der Vorsatz fertig, geschmolzen, ausgeglüht, gehämmert und geformt wie eine Lanze. Ich will Zeugin bleiben, auch wenn es keinen einzigen Menschen mehr geben wird, der mir mein Zeugnis abverlangt. (p. 31)

เนื้อความที่แปลโดยรักษารูปประโยคเดิมจะเป็นดังนี้

...ฉันตั้งปณิธานไว้ว่า จะไม่ยอมสูญเสียสิทธิ์ลับปัญญะจนวาระ
สุดท้าย

เมื่อตอนที่เรือของเรา - โกงแท้ๆ - เรือของพวกเขาต่างหาก เข้า
เทียบท่าในอ่าวนัฟพลีโอ ซึ่งมีลมสงบและน้ำเรียบราวกับกระจก เมื่อตอนที่
พระอาทิตย์แดงฉานเป็นสีเลือดค่อยๆลับไปในทิวเขา เมื่อตอนที่พวกผู้หญิง

ชาวทรอยก้าวขึ้นฝั่งในดินแดนกรีก แล้วปลอบขวัญตัวเองด้วยการร้องไห้
อย่างเสียขวัญ ราวกับเพิ่งจะสำนึกได้ว่า กำลังตกเป็นนักโทษอย่างแท้จริง
เมื่อตอนที่ขบวนของเราลากสังขารในวันต่อมาไปตามทางสูงชัน ฝุ่นตลบ
และร้อนอบอ้าว ผ่านป้อมปราการเมืองทีรินส์และท้องทุ่งอาร์กอสที่โลโครก
สองข้างทางมีคนแก่และผู้หญิงวิ่งตามดู พลังพุดจาเยาะเย้ย โดยเฉพาะตอนที่
ที่เรามาถึงเขตกันดาร ทางชันช่วงสุดท้ายก่อนจะถึงปราสาทแห่งมิเคนะ
จุดหมายปลายทางมรณะที่เห็นเป็นแท่งหินมหึมาท่ามกลางป่าทึบออกไปทาง
เบื้องหน้า เมื่อตอนที่ผู้คนร้องโอดครวญแม้แต่มาร์เพลซา เมื่อตอนที่ราชา
อากาเมมนอนผู้มีใจไม่อยู่กับร่องกับรอย บัญชาให้พักเหนื่อยเป็นระยะๆ ซึ่ง
นับว่าแปลก แทนที่จะรีบเร่งฝ่าเท้า โดยที่ทุกครั้งที่ยุดพักอากาเมมนอนจะมา
นั่งหลบแดดใต้ร่มเงาต้นมะกอกเคียงข้างฉัน (ต้นมะกอก ต้นไม้ที่อ่อนโยน
นุ่มนวลที่สุด...) แล้วยื่นเหล้าองุ่นให้ฉัน ก่อนที่ตัวเองจะดื่มเงิบๆ และ
บริวารของเขาไม่มีใครทำอะไร เมื่อตอนที่หัวใจของฉันซึ่งถูกลิ้มไปนานแล้ว
ค่อยๆหดเล็กลง แน่นขึ้น แกร่งขึ้น จนกลายเป็นหินที่เจ็บปวดร้าวร้าว ที่ฉัน
ไม่สามารถบีบเค้นสิ่งใดออกมาได้สักหยดแล้ว ตอนนั้นแหละที่ปณิธานของ
ฉันก่อรูปเสร็จโดยสมบูรณ์ ถูกหลอมและถูกตีออกมาเป็นรูปหอก ฉันจะขอ
อยู่เป็นสักขีพยาน แม้ว่าไม่มีใครเหลือสักคนที่จะเรียกร้องคำให้การจาก
ฉัน

สำนวนแปลที่เรียบเรียงแล้วเป็นดังนี้

...ฉันตั้งปณิธานไว้ว่า จะไม่ยอมสูญเสียสติสัมปชัญญะจนกว่าจะ
หมดลมหายใจ

เมื่อตอนที่เรือของเรา – โกงแท้ๆ – เรือของพวกเขาต่างหาก เข้าเทียบท่าในอ่าวนัฟลิโอ ลมสงบ น้ำเรียบราวกับกระจก พระอาทิตย์แดงฉานเป็นสีเลือดค่อยๆลับไปในทิวเขา เมื่อตอนที่พวกผู้หญิงชาวทรอยก้าวขึ้นฝั่งในดินแดนกรีก แล้วลอบขโมยตัวเองด้วยการร้องไห้อย่างเสียขวัญ ราวกับเพิ่งจะสำนึกได้ว่า กำลังตกเป็นนักโทษอย่างแท้จริง ในวันต่อมาขบวนของเราลากลังขารไปตามทางสูงชัน ผ่านตลอบและร้อนอบอ้าว ผ่านป้อมปราการเมืองทีรินส์และท้องทุ่งอาร์กอสที่โลโครก สองข้างทางมีคนแก่และผู้หญิงวิ่งตามดูพลางพูดจาเยาะเย้ย โดยเฉพาะตอนที่เรามาถึงเขตกันดารทางชันช่วงสุดท้ายก่อนจะถึงปราสาทแห่งมิเคนะ จุดหมายปลายทางขณะที่เห็นเป็นแท่งหินมโหฬารมาเกรงขามไกลออกไปทางเบื้องหน้า เมื่อตอนที่ผู้คนร้องโอดครวญแม้แต่มาร์เพลซา เมื่อตอนที่ราชากาเมนอนผู้มีใจไม่อยู่กับร่องกับรอย บัญชาให้พักเหนื่อยเป็นระยะๆ ซึ่งนับว่าแปลก แทนที่จะรีบเร่งฝีเท้า ทุกครั้งที่หยุดพักกาเมนอนมานั่งหลบแดดใต้ร่มเงาต้นมะกอกเคียงข้างฉันทัน (ต้นมะกอก ต้นไม้ที่อ่อนโยนนุ่มนวลที่สุด...) เขายื่นเหล้าอุ่นให้ฉันทัน ก่อนที่ตัวเองจะดื่มเงิบๆ บริวารของเขาไม่มีใครว่าอะไร เมื่อตอนที่หัวใจของฉันทันซึ่งถูกลิ้มไปนานแล้วค่อยๆหดเล็กลง แน่นขึ้น แกร่งขึ้น จนกลายเป็นหินที่เจ็บปวดรวดร้าว ที่ฉันทันไม่สามารถบิบบ้วนสิ่งใดออกมาได้สักหยดแล้ว ตอนนั้นแหละที่ปณิธานของฉันทันก่อรูปเสร็จโดยสมบูรณ์ ถูกหลอมและถูกตีออกมาเป็นรูปหอก ฉันทันจะขออยู่เป็นสักขีพยาน แม้ว่าจะไม่มีใครเหลือสักคนที่จะเรียกร้องคำให้การจากฉันทัน (น. 36-37)

ในการทำงานเดียวกัน หากไม่นับประโยคหนึ่งประโยคของย่อหน้าก่อน ข้อความข้างต้นจะประกอบด้วยประโยคเพียงสองประโยค เป็นประโยคที่

ยาวและซับซ้อนเช่นกัน คราวนี้ข้าพเจ้าขอข้อความออกเป็นประโยคสั้นๆ เพียงบางช่วง เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น แต่พยายามรักษาจังหวะของทั้งย่อหน้าที่อาศัยวลีบ่งเวลา “เมื่อตอนที่” แสดงความเหนื่อยอ่อนของตัวละครไว้ ข้าพเจ้าคิดว่าการใช้วลี “เมื่อตอนที่” หลายครั้งยังช่วยสื่อความรู้สึกที่ตัวละครต้องย่ำเท้าอย่างเมื่อยล้าขึ้นภูเขาอันสูงชันอีกด้วย

4. การใช้เครื่องหมายยัติภังค์และเครื่องหมายวงเล็บเพื่อแสดงความคิดในปัจจุบันกาลที่แวบขึ้นมาในกระแสความคิดที่เป็นอดีตกาล

Es traf sich, daß der König Agamemnon, der sehr “Entschlossene” (Götter!), mich in jener Sturmnacht aus dem Knäuel der anderen Leiber riß, mein Schrei damit zusammenfiel, andere Deutung nicht brauchte. (p. 14)

ในคืนที่มีพายุกลางทะเล เคราะห์ดีที่ราชาอากาเมมนอน – ชื่อนี้แปลว่า “ผู้มีใจเด็ด” (โอ เทพเจ้า!) – เข้ามากระชากตัวฉันออกไปจากกลุ่มผู้คนจึงตีความการร้องตะโกนของฉันไปอีกทางหนึ่ง (น. 21-22)

Ich sah ihn blaß werden. Alle Männer sind ichbezogene Kinder.

(Aineias? Unsinn. Aineias ist ein erwachsener Mensch.) Spott? In den Augen einer Frau? Das ertragen sie nicht. Der Siegerkönig hätte mich erschlagen – und das war es, was ich

wollte -, hätte er nicht auch vor mir noch Angst gehabt. (p. 14-15)

อกาเมมนอนหน้าชิดในบัคนั้น พวกผู้ชายนี้เป็นเพียงเด็กอมมือที่มีแต่ตัวเองแท้ๆ (แล้วอีเนียสละ เหลวไหล อีเนียสเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวต่างหาก) ผู้ชายกำพืดนี้ทนแหวดตาเยาะหยันของผู้หญิงไม่ไหว ในตอนนั้น อกาเมมนอนเกือบจะฆ่าฉันเสียแล้ว – นั่นเป็นสิ่งที่ฉันต้องการอยู่ทีเดียว – แต่เผชิญเขากลัวฉันด้วย (น. 22)

...ich, Liebling des Vaters und an Politik interessiert ..., ich durfte ...oft auf Priamos' Schoß (sitzen), die Hand in seiner Schulterbeuge (die Stelle, die ich an Aineias am meisten liebe)... (p. 20-21)

ฉันเป็นลูกคนโปรดของท่านพ่อ ทั้งยังเป็นลูกที่สนใจการเมืองอีกด้วย จึงได้รับอนุญาตให้นั่งอยู่บนตักท่านพ่อ มือข้างหนึ่งอยู่ที่ชอกคอของท่าน (ทั้งเนื้อทั้งตัวของอีเนียส ฉันรักชอกคอของเขามากที่สุด) (น. 27)

Gern wüßte ich (was denk ich da! gern? wüßte? ich? Doch. Die Worte stimmen), gern wüßte ich, welche Art Unruhe, unbemerkt von mir, mitten im Frieden, mitten im Glück: so reden wir doch! Solche Träume schon heraufrief. (p. 26)

ฉันอยากรู้จัก (เออ คิดอะไรนะ “อยาก”? “รู้”? “ฉัน”? ถูกแล้ว ใช้คำถูกแล้ว) ฉันอยากรู้จักว่า ความวิตกกังวลเรื่องอะไรที่ซ่อนอยู่ในใจมาทำ

ให้ฝันแบบนั้น ทั้งๆที่ตอนนั้นเมืองเรายังสงบสุขอยู่ พวกเรายังมีความสุขกันดี
– จริงๆ ตอนนั้นเราพูดกันอย่างนั้น (น. 32)

Er durchschaute die Leute, vor allem sich selbst, und hatte Spaß daran, nicht ekel, wie Panthoos. Anchises war, nein: ist ein freier Mensch. Auch über die ihm übel wollen, denkt er unbefangen nach. (p. 119)

ท่านเข้าใจคนอย่างทะลุปรุโปร่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเอง การมอง
คนออกทำให้ท่านรู้สึกสนุก ไม่ใช่เกร็งเกียจอย่างที่พันธอสรู้สึกตอนนั้น
อังคีเซลเป็น-ไม่เอา ไม่พูดในรูปอดีตกาล-ตอนนี้ท่านก็ยังเป็นอยู่-คนที่มีอิสระ
ไร้อคติ แม้แต่คนที่หวังร้ายต่อท่าน ท่านก็ยังเก็บไปวิเคราะห์ด้วยใจเป็นกลาง
(น. 113)

Wie kam es,...dass ich mich in einen inneren Dialog mit Eumelos - mit Eumelos! - verstrickte, der über Tage und Nächte ging. Soweit war es gekommen. Ihn, Eumelos, wollte ich überzeugen. (p. 134)

ทำไมจึงพูดในใจกับยูเมลอส - กับยูเมลอส! – ทั้งกลางวันและ
กลางคืนอย่างนั้น มันมาถึงขั้นนี้แล้วหรือ - ฉันต้องการจะเปลี่ยนความคิด
ของยูเมลอส (น. 126)

Wenn man es recht betrachtete – nur traute niemand sich, es so zu sehn -, schienen die Männer beider Seiten verbündet gegen unsre Frauen. (p. 136)

ถ้ามองให้ดี – แต่ก็ไม่มีใครกล้ามองหรอก – ดูเหมือนผู้ชายทั้งสองฝ่ายจะรวมหัวกันต่อต้านผู้หญิง (น. 128)

...im innersten Innern, da, wo Leib und Seele noch nicht geschieden sind und wohin kein Wort, auch kein Gedanke reicht, erfuhr ich alles über Hektors Kampf, Verwundung, seinen zähen Widerstand und seinen Tod. Ich war Hektor, das ist nicht zu viel gesagt, weil: ich war mit ihm verbunden, viel zu wenig sagte. Achill das Vieh hat ihn, hat mich erstochen, verstümmelt, am Gehenk des Aias viele Male um die Burg geschleift. (p. 146)

ในส่วนที่ลึกที่สุดในตัวฉัน ในที่ที่ร่างกายกับจิตใจยังไม่แยกจากกัน ในส่วนที่คำพูดและความคิดเข้าไปไม่ถึง ฉันได้รู้ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพีเฮคเตอร์ในวันนั้น ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้อย่างทรหด บาดแผลทุกแผล หรือการตายของพี ฉันคือพีเฮคเตอร์ คำนี้ไม่เกินจริงเลย หากพูดว่า “ใจฉันผูกพันอยู่กับพีเฮคเตอร์” ก็จะไม่เกินเกินไป อ้ายสัตว์อคลิสส์จ้วงแทงพีเฮคเตอร์–จ้วงแทงฉัน ตัดแขนตัดขาของพี-ของฉัน แล้วมัดพี-มัดฉัน-ด้วยเช็มขัดอาวุธของไอยัส แล้วลากพี-ลากฉัน-ไปรอบเมืองอีกหลายรอบ (น. 137)

ในตัวอย่างนี้ เครื่องหมายยัติภังค์แสดงความใกล้ชิดสนิทสนมสุด
พรรณนาระหว่างคัสซันดรา กับ เฮคเตอร์

*So kam ich zu den Frauen in den Höhlen, auf Aineas'
Armen. Dich mußte man hertragen, haben sie mir später
scherzhaft vorgeworfen. Sonst kamst du nicht. Sonst wär ich
nicht gekommen? Aus Hochmut nicht? (p. 159)*

นั่นคือวิธีที่ฉันได้ไปพบพวกผู้หญิงที่อยู่ในถ้ำ – อีนีแอสอุ้มไป พวก
เธอต่อว่าฉันที่เล่นทีจริงในภายหลังว่า “เธอนี้ต้องให้อุ้มมา ไม่งั้นก็ไม่มา”
มิฉะนั้นฉันก็จะไม่ไป – จริงหรือ ไม่ไปเพราะความถือดีหรือเปล่า (น. 149)

ในตัวอย่างนี้ เครื่องหมายยัติภังค์แรกให้ข้อความที่เป็นคำอธิบาย
เครื่องหมายยัติภังค์ที่สองบ่งความคิดในปัจจุบัน

4. การแปลทุกคำเพื่อเก็บความให้ครบ

*Nah die zyklisch gefügten Mauern, heute wie gestern,
die dem Weg die Richtung geben: zum Tor hin, unter dem kein
Blut hervorquillt. Ins Finstere. Ins Schlachthaus. Und allein. (p. 7)*

ใกล้กับซากป้อมมีกำแพงหินมหึมาทอดตัวชี้ทางมาแต่ครั้งอดีตกาล
ไปสู่ประตูใหญ่ที่ไม่มีเลือดทะลักขึ้นมาให้เห็น สู่ความมืดมิด สู่ที่ประหาร ไป
อย่างโดดเดี่ยว (น. 15)

ข้าพเจ้ารวบประโยคเข้ากับส่วนย่อยของประโยคที่ผู้ประพันธ์แยก
ออกเป็นเอกเทศ (fragment) และเติมคำกริยา “ไป” ส่วนคำว่า *allein*
ปรกติแปลว่าตามลำพัง แต่ข้าพเจ้าคิดว่า “โดดเดี่ยว” ให้ความหมายที่
สอดคล้องกับใจความทั้งหมดในย่อหน้านี้มากกว่า อย่างไรก็ตาม บัดนี้ข้าพเจ้า
รู้สึกละอายที่แปลบิดเบือนไป และคิดว่าหากเลือกคำกลางๆ คือ “ตาม
ลำพัง” เหมือนต้นฉบับ ก็อาจจะสร้างความสับสนอารมณ์ได้มากขึ้นด้วย
ซ้ำ ดังนี้

ใกล้กับซากป้อมมีกำแพงหินมหึมาทอดตัวชี้ทางมาแต่ครั้งอดีตกาล
ไปสู่ประตูใหญ่ที่ไม่มีเลือดทะลักขึ้นมาให้เห็น สู่ความมืดมิด สู่ที่ประหาร
ตามลำพัง

ข้อสำคัญคือ ฝ่ายจัดพิมพ์ต้องทำวรรคตอนให้ตรงกับต้นฉบับ
แปลอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ผู้อ่านสังเกตเห็นจังหวะตามเจตนาของผู้ประพันธ์
ได้ชัดเจน

Hier war es. Da stand sie. (p. 7)

ตรงนี้แหละ เธอเคยยืนตรงนั้น (น. 15)

ข้างต้นนี้คือสองประโยคแรกของหนังสือ ทั้งรูปประโยคและข้อความเรียบ
ง่ายจนข้าพเจ้าตกหลุมพราง แปลอย่างชะล่าใจเพียงว่า “เธอเคยยืนตรงนั้น” เมื่อ
กลับมาพิจารณาใหม่ก็เกิดสะดุดใจว่า เหตุใดผู้ประพันธ์จึงแยกข้อความออกเป็นสอง

ประโยค โดยบ่งสถานที่ว่าเป็นทั้ง “ตรงนี้” และ “ตรงนั้น” ข้าพเจ้าจึงใช้วิธีที่คิดว่าปลอดภัยที่สุด คือ แปลตรงตัว แต่ก็ยังไม่วายเกินไปคิดฉงนเป็นวันๆว่า ผู้ประพันธ์ต้องการบ่งถึงที่ตรงนี้หรือตรงนั้นกันแน่ แต่ที่มั่นใจได้ก็คือ คริสตา โวล์ฟมุ่งจะสื่ออะไรบางอย่าง เพราะผู้ประพันธ์ทุกคนย่อมพิถีพิถันกับประโยคแรกเป็นพิเศษ ในที่สุดข้าพเจ้าก็ปลงใจเชื่อว่า นี่คือการเปิดเรื่องเพื่อเรียกความสนใจของผู้อ่านย่อหน้าแรกทั้งหมดประกอบด้วยคำและข้อความที่ดูขัดแย้งกับสามัญสำนึกโดยตลอด สองประโยคแรก “ตรงนี้แหละ เธอเคยยืนตรงนั้น” มีใจความสั่นและกระชับใช้คำตรงข้าม “ตรงนี้” กับ “ตรงนั้น” บอกขอบเขต ใช้คำว่า “เคย” บ่งเวลาในอดีต ประโยคถัดไปเอ่ยถึงสิ่งโตหินที่บัดนี้ไม่มีหัวแล้วกับป้อมปราการที่ในเวลาปัจจุบันเหลือเพียงซากปรักหักพัง แสดงความเป็นอนิจจัง จากนั้นผู้เล่าที่ไม่บอกนามก็พูดถึงกำแพงเมืองและประตูเมืองที่ “ไม่มีเลือดทะลักขึ้นมาให้เห็น” ผู้อ่านที่ช่างสังเกตจะสะดุดใจที่ผู้เล่าเอ่ยถึงสิ่งที่ไม่ปรากฏต่อสายตา และอาจคาดเดาได้ว่าบทประพันธ์ชิ้นนี้กำลังจะหยิบยกสิ่งที่ไม่สะดุดตาหรือมองไม่เห็นมาให้ผู้อ่านฉุกคิด แล้วเก็บมาไตร่ตรองต่อไป นั่นคือ คริสตา โวล์ฟเผยเจตนาในการเล่าเรื่องของคัสซันดราตั้งแต่นย่อหน้าแรกทีเดียว

บัดนี้ลองมาพิจารณาประโยคที่สองและประโยครองสุดท้ายของหนังสือดูบ้าง ประโยคที่สองของหนังสือต่อจาก “ตรงนี้แหละ เธอเคยยืนตรงนั้น” มีใจความว่า

*Diese steinernen Löwen, jetzt kopflos, haben sie
angeblickt. (p.7)*

สิงโตหินที่ตอนนี้ไม่มีหัวแล้วเคยจ้องมองเธอ (น.15)

ส่วนประโยคตรงสุดท้ายของหนังสือต่อจากข้อความ “ตรงนี้แหละ” ซึ่งซ้ำกับประโยคแรกของหนังสือข้าพเจ้าแปลโดยเชื่อมกับข้อความข้างต้นว่า “ที่สิงโตหินสองตัวนั้นได้เห็นเธอ” แต่ในต้นฉบับเป็นประโยคเอกเทศสองประโยค ดังนี้

Hier ist es. Diese steinernen Löwen haben sie angeblickt.

(p. 179)

ตรงนี้แหละที่สิงโตหินสองตัวนั้นได้เห็นเธอ (น. 168)

หากแปลตามตัวอักษรจะได้ความว่า “ตรงนี้แหละ สิงโตหินเหล่านี้เคยจ้องมองเธอ” ซึ่งเกือบจะพ้องคำต่อคำกับประโยคที่สองของหนังสือ ตอนที่แปล (ปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2554) ข้าพเจ้าสะดุดใจที่ประโยคเปิดเรื่องกับประโยคปิดเรื่องพ้องกันถึงเพียงนั้น แต่ไม่ได้เฉลียวใจต่อไปว่า จุดนี้คือกลวิธีการประพันธ์อันแยบยลที่คริสตา โวล์ฟพาผู้อ่านวกกลับมาสู่เวลาปัจจุบัน หลังจากได้ให้ตัวละครเอกของเธอบรรยายเหตุการณ์ในอดีต เมื่อไม่ได้เฉลียวใจข้อนี้ ข้าพเจ้าจึงแปลพลาดไปอย่างไม่น่าให้อภัยสองจุด

จุดแรกที่พลาดคือประโยคที่สองของหนังสือ ข้าพเจ้าไม่กล้าระบูลงไปว่า “สิงโตหินสองตัว” จริงอยู่ ผู้ประพันธ์ใช้คำวิเศษณ์บ่งความเป็นพหูพจน์ชี้เฉพาะที่แปลว่า “เหล่านี้” คงจะเป็นเพราะเธอแน่ใจว่า ผู้อ่านชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาว

ยุโรปที่รู้จักประเทศกรีซเป็นอย่างดี ย่อมรู้ว่าด้านบนของประตูเมืองมิเคนมีรูปสลักสิงโตหินคู่ ข้าพเจ้าแม้แต่ยึดคำในต้นฉบับ ทั้งยังอวดดีคิดว่า คำ“เหล่านี้” ฟังรุ่มร่ามเกินไปในภาษาไทยจึงตัดออกเสีย แต่กลับไม่กล้าเติมคำว่า “คู่” ลงไป ทั้งๆที่ข้าพเจ้าเคยเห็นสิงโตหินสองตัวนั้นแล้ว

จุดที่สองที่ข้าพเจ้าแปลพลาดคือประโยครองสุดท้ายของหนังสือ ข้าพเจ้าน่าจะปล่อยให้ประโยคที่สั้นและกระชับแยกกันสองประโยคตามต้นฉบับ ซึ่งจะได้ความว่า “ตรงนี้แหละ สิงโตหินคู่นี้เคยจ้องมองเธอ” เพื่อคงรูปกลวิธีการประพันธ์ไว้ และอาจจะช่วยให้ผู้อ่านจับจุดได้ชัดเจนขึ้นว่า คริสตา โวล์ฟกำลังวกจากอดีตกลับมาสู่ปัจจุบัน เพราะประโยคเปิดเรื่องพ้องกับประโยคปิดเรื่อง นอกจากนี้ รูปประโยคสั้นตามต้นฉบับที่ฟังดูคล้ายกับเสียงขาดเป็นห้วงๆ ยังจะช่วยสะท้อนความรู้สึกสิ้นแรงและสิ้นหวังของผู้เล่าเรื่องได้ดีขึ้นด้วย

ข้าพเจ้าเพิ่งได้คิดตอนที่อ่านหนังสือ *การแปลวรรณกรรม* ของอาจารย์วัลยา วิวัฒน์ศรีเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2557 ใจความหน้า 73 ตอนหนึ่งว่า “ในการแปลวรรณกรรม ผู้แปลจะต้องเข้าถึงความคิดผู้ประพันธ์ให้ได้ รู้ว่าเขาใช้กลวิธีใดในการเสนอความคิดนั้นๆ และแปลตามกลวิธีนั้น” และคำกำชับในหน้า 312 ใจความว่า “...ผู้แปลรวบประโยคต้นฉบับ 2 ประโยคเข้าด้วยกันไม่ได้ เพราะจะทำให้ไม่มีการหยุดชั่วขณะตามที่นักประพันธ์ปรารถนา ประสิทธิผลที่เขาต้องการสร้างก็จะไม่เกิด”

ข้อคิดจากความผิดพลาดข้อนี้คือ บางครั้งผู้แปลต้องกล้าพอที่จะไม่เป็นทาสตัวอักษร เพื่อรักษากลศิลป์ของผู้ประพันธ์ไว้

5. การเก็บคำหรือข้อความกำกวมหรือมีความหมายแฝงในต้นฉบับ

หากคำหรือข้อความในต้นฉบับกำกวมหรือมีความหมายแฝง ผู้แปลต้องแปลโดยเก็บความหมายแฝงไว้ให้ผู้อ่านคิดต่อเอง

ในตัวอย่างข้างล่างคำที่ขีดเส้นใต้เป็นคำกำกวมมีความหมายแฝงมากมาย

(ich) umgab mich mit ihm [หมายถึง dem Wahnsinn ความบ้า – ผู้เขียนบทความนี้] wie mit einem schweren Tuch, ich ließ mich Schicht für Schicht von ihm durchdringen. Er war mir Speise und Trank. Dunkle Milch, bitteres Wasser, saures Brot. Ich war auf mich zurückgefallen. Doch es gab mich nicht. (p. 80)

ฉันใช้ความบ้าคลุมตัวเหมือนผ้าหนาๆ ปล่อยให้มันแทรกซึมเข้าไปในร่างทีละชั้น เอบอบเหมือนได้ดื่มได้กินนมสีดำ น้ำรสขม ขนมนึงเปรี้ยว ฉันเหลือแต่ตัวคนเดียว แต่ตอนนั้นแม้แต่ตัวเองก็หาไม่พบ (น. 78)

คริสตา โวล์ฟต้องการบรรยายความรู้สึกเจ็บปวด ขมขื่นของคัสซันดราที่ไม่มีใครเข้าใจ ไม่มีใครยอมเชื่อเธอเลย ข้าพเจ้าแปลตรงตัวเพื่อถ่ายทอดความให้ผู้อ่านตีความเอง

สรุป

ในการแปลวรรณกรรมภาษาเยอรมันให้เป็นภาษาไทยที่รื่นหู ผู้แปลพึงใช้หลักกว้างๆของการแปลวรรณกรรมต่างประเทศ กล่าวคือ เลือกใช้คำสรรพนามให้เหมาะสมกับตัวละคร สถานการณ์และบริบท กล้าเปลี่ยนโครงสร้างประโยค พร้อมกับพยายามเก็บใจความให้ครบ โดยรักษาสีลาการประพันธ์ในต้นฉบับไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ หากผู้ประพันธ์ใช้ภาษาที่มีลักษณะเฉพาะตัว ผู้แปลก็ควรพากเพียรถ่ายทอดลักษณะพิเศษเหล่านั้น ความรู้สึกซึ่งในภาษาและวัฒนธรรมของต้นฉบับ ความสามารถเข้าถึงจินตนาการของผู้ประพันธ์ รวมทั้งความแม่นยำชำนาญในภาษาของตนเอง จะช่วยให้ผู้แปลประสบความสำเร็จในวงการแปลวรรณกรรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา นาคสกุล. (2541). *ระบบเสียงภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คริสตา โวลฟ์. (2556). *คัสซันดรา* (มธุรส ศรีนวรรณ์ แปล). นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล. งานต้นฉบับตีพิมพ์ในปี 1983.
- ดวงมน จิตจำนงค์. (2541). *สุนทรียภาพในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- วัลยา วิวัฒน์ศร. (2545). *การแปลวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณา แสงอร่ามเรือง. (2545). *ทฤษฎีและหลักการแปล*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจิตรมาตรา, ขุน. (2541). *สำนวนไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. (2538). *หลักภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- Adler, M. J. & Doren, C (1972). *How to read a book*. New York: Touchstone.
- Bassnett, S (1990). *Translation studies*. London & New York: Routledge.
- Erben, J, (1980). *Deutsche Grammatik: ein Abriss*. München: Hueber.
- Kinsky, E (2013). *Fremdsprechen. Gedanken zum Übersetzen*. Berlin: Matthes & Seitz.

- Koller, W (1972). *Grundprobleme der Uebersetzungstheorie*.
Tübingen/Basel: Francke.
- Logan, P and Creery, M (1988). *An Interpretative approach*. Ottawa:
Universite d'Ottawa.
- Nord, C (1995). *Textanalyse und Übersetzen: Theoretische
Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer
übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Heidelberg: Groos.
- Schuerewegen, F. (1987). *Rezeptionstheorie*. Berlin: Matthes& Seitz.
- Snell-Hornby, M (Hrsg.) (1994). *Übersetzungswissenschaft – Eine
Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis*.
Tübingen/Basel: Francke.
- Venuti, L (1994). *The Translator's Invisibility*. London: Routledge.
- Wolf , C. (2008). *Kassandra*. München: Suhrkamp.